

PROJEKTOVANJE SCENSKIH OBJEKATA I TEHNOLOGIJA KAO OBLIK NENASTAVNOG PROCESA I PROFESIONALNE PRAKSE

Romana Bošković Živanović¹, Aleksandra Pešterac²

^{1,2}Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, Srbija

¹romana.boskovic@uns.ac.rs, ²a.pesterc@uns.ac.rs

Kratak sadržaj: Nenastavni procesi na Odseku za umetnost i dizajn Departmana za arhitekturu i urbanizam Fakulteta tehničkih nauka podrazumevaju brojne i različite vrste aktivnosti koje doprinose obrazovanju i profesionalnom razvoju, posebno u domenu sticanja praktičnih znanja i iskustava u profesiji. Ove aktivnosti tiču se delovanja u interdisciplinarnom polju u kome se prepliću oblasti arhitekture i primenjene umetnosti i dizajna i podrazumevaju učešće studenata u realizaciji stručne prakse, organizaciji umetničkih i tehničkih sekcija, kulturnih programa, festivala, izložbi i različitih projekata. Sve navedene delatnosti imaju ishod u oblastima arhitekture i primenjene umetnosti i dizajna, shodno i oblastima u kojima se nalaze interdisciplinarni studijski programi na Odseku za umetnost i dizajn.

Ključne reči: scenski objekti, tehnologije, nenastavni procesi

DESIGN OF SCENE ARCHITECTURE AND TECHNOLOGIES AS A FORM OF NON-INSTRUCTIONAL PROCESS AND PROFESSIONAL PRACTICE

Abstract: The non-teaching activities at the Sub-Department of Art and Design, within the Department of Architecture and Urbanism at the Faculty of Technical Sciences, encompass numerous and diverse forms of engagement that contribute to education and professional development, particularly in the acquisition of practical knowledge and experience in the profession. These activities involve work within an interdisciplinary field where architecture intersects with applied arts and design, and include student participation in professional practice, the organization of artistic and technical sections, cultural programs, festivals, exhibitions, and various projects. All of these activities produce outcomes in the fields of architecture and applied arts and design, corresponding to the areas covered by the interdisciplinary study programs offered at the Sub-Department of Art and Design.

Key Words: scene architecture, technologies, non-teaching processes

1. UVOD / OBLICI I OBLASTI REALIZACIJE NENASTAVNIH PROCESA

Iako će u radu akcenat biti na projektima scenske arhitekture i tehnologija, važno je spomenuti i druge oblike nenastavnih procesa koji se sprovode na Odseku na umetnost i dizajn.

Prvi oblik nenastavnih procesa jesu naučno istraživački projekti¹ kroz koje su studenti imali prilike da participiraju u sastavljanju i sprovođenju empirijskog istraživanja, terenske nastave i formiraju baze podataka u okviru atlasa pozorišta i domova kulture u Republici Srbiji, što je omogućilo sticanje kompetencija u domenu naučnog istraživanja, akademskog pisanja i predstavljanja rezultata na konferencijama. U okviru Tempus projekta, „Razvoj i primena kurseva za pozorišne tehničare i menadžera pozornice“ (ScenTec)², od međunarodnog značaja, studenti su zajedno sa profesionalcima iz prakse bili polaznici niza edukativnih kurseva za menadžere pozornice, tehničare svetla i zvuka i na taj način stekli niz kompetencija koje su primenjive u profesionalnoj praksi. Takođe, sredstvima iz projekta obezbeđeno je opremanje scenske laboratorije „Borislav Gvojić“ – Scenlab-a savremenom scenskom tehnološkom opremom, koju studenti svakodnevno koriste u nastavi, a posebno u vannastavnim aktivnostima (redovni program Scenlab-a i drugi događaji).

Drugi oblik predstavljaju profesionalni projekti u oblasti umetnosti i arhitekture. U oblasti primenjene umetnosti i dizajna realizovan je niz, pre svega značajnih međunarodnih projekata od kojih su najznačajniji nastupi Republike Srbije u nacionalnoj i studentskoj kategoriji na Praškom kvadrilenale scenskog dizajna, najznačajnijoj svetskoj manifestaciji posvećena scenskom dizajnu i scenskom prostoru³, gde je jedan od dva organizatora Centar za scenski

¹ Projekti "Tehničko-tehnološko stanje i potencijali scenskih objekata u Republici Srbiji" i "Tehničko-tehnološko stanje i potencijali objekata domova kulture u Republici Srbiji"

² "Ovaj projekat ima za cilj uspostavljanje interdisciplinarnih kurseva obuke koji predstavljaju spoj znanja iz oblasti umetnosti i tehnologije, na način koji će omogućiti učesnicima da steknu kompetencije veoma primenljive u profesionalnom životu. Realizacija ovih kurseva doprineće unapređenju kreativnih, tehničkih i bezbednosnih standarda rada u pozorištima i javnim prostorima u partnerskim zemljama, u skladu sa dobrim praksama zemalja Evropske unije." Preuzeto sa: <http://www.scentec.uns.ac.rs/summary/> posjećeno 17.11.2025.

³ Osnovana 1967. godine, ova manifestacija danas predstavlja široku platformu za istraživanje različitih oblasti scenskog stvaralaštva – od artikulacije fizičkog prostora za igru i dizajna dekora, kostima, zvuka i svetla u pozorištu, preko umetničkih i kustoskih praksi iniciranih

dizajn, arhitekturu i tehnologiju (Scen) Fakulteta tehničkih nauka, 2015, 2019. i 2023. godine a pokrovitelj Ministarstvo kulture. Nastupi Srbije nagrađeni su: Zlatnom medaljom za uspostavljanje dijaloga 2015. godine⁴ što predstavlja prvu nagradu Srbije na ovoj manifestaciji, a potom i 2023. godine kada je studentska izložba pod nazivom „Sanjarenje“ osvojila nagradu za najmaštovitiji koncept, a nacionalna izložba „Moonshine piano“ nagradu za aktiviranje zajednice.⁵

Učešće studenata u pripremi i realizaciji svih segmenata nastupa Srbije na Praškom kvadrjenu doprinosi njihovom praktičnom iskustvu, ali i mogućnošću da razviju međusobnu saradnju, budući da dolaze iz različitih obrazovnih institucija koje su srodne u interdisciplinarnom smislu.

Bijenale scenskog dizajna⁶ koje ponovo pokrenuto 2022. godine kako bi se pratila i vrednovala pozorišna produkcija, kao i umetničke i kustoske prakse u oblasti scenskog dizajna i scenskog prostora u Srbiji i regionu.⁷ Od posebne važnosti je činjenica da je Bijenale bilo uvršteno od strane Fondacije „Novi Sad prestonica kulture“ u svoj program kao jedan od nosećih projekata. Bijenale je organizovano i 2024. godine.⁸ Studenti su kroz učešće u svim navedenim aktivnostima imali priliku da razvijaju praktične veštine u domenu planiranja, pripreme i tehničke produkcije, da upoznaju studente sa drugih univerziteta u region, steknu kontakte u profesiji, i izgrade osećaj pripadanja profesionalnoj zajednici.

Arhitektonski projekti predstavljaju važan segment profesionalnog delovanja na Odseku za umetnost i dizajn i tiču se promišljanja i projektovanja scenskih objekata, scenskih prostora, efemernih struktura za izvođenje događaja i privremenih scensko-gledališnih prostora. Takođe, u okviru ovog segmenta, u saradnji sa kolegama sa drugih departmana Fakulteta tehničkih nauka i drugih fakulteta u zemlji, realizuju se projekti scenskih tehnologija i studije i elaborati prostorne akustike, o čemu će biti reči u sledećem poglavlju.

Treći oblik predstavljaju različiti kulturni i edukativni formati koje kreiraju studenti zajedno sa profesorima i saradnicima. Ovi programi odnose se na produkciju različitih kulturnih sadržaja namenjenih studentima Univerziteta u Novom Sadu i široj publici, koji se realizuju u Scenskoj laboratoriji „Borislav Gvojić“ – Scenlabu na Fakultetu tehničkih nauka (bioskop, programi studentskog festivala Impuls...) i za čije potrebe je oformljen Tehnički tim Scenlab-a koga čine studenti koji realizuju sve navedene programe. Edukativni formati podrazumevaju niz različitih programa koji si namenjeni deci kao što su Scenlab vrtić⁹, kao i radionice iz domena scenske arhitekture, tehnike i dizajna za srednjoškolce Scenlab na putu¹⁰. Sve ove aktivnosti podrazumevaju aktivno učestvovanje studenata svih studijskih programa u različitim domenima.

2. PROJEKTOVANJE SCENSKIH OBJEKATA I TEHNOLOGIJA

Objekte namenjene izvođenju scenskih događaja, ali i svih drugih oblika spektakla, kao izuzetno kompleksne tipologije u arhitekturi, odlikuju specifične funkcionalne i tehnološke zakonitosti. Pre svega, one se tiču različitih *nevidljivih* aspekata: 1) programsko-funkcionalnih procesa koji se odnose na produkciju pozorišne predstave ili drugih događaja, 2) specifičnosti *scenske* tehničko-tehnološke prirode i 3) „života“ i načina funkcionisanja ovih kuća. Nepoznavanje ovih aspekata dovodi do generalizacije u pristupu projektovanja objekata u kojima se izvode događaji. Za svaki objekat scenske arhitekture, posebno one u kojima je programom predviđena priprema, produkcija i realizacija različitih događaja, neophodno je da, zbog kompleksnosti funkcionalnih procesa i programskog opredeljenja, početak tog procesa predstavlja jasno, brižljivo i nedvosmisleno definisani program objekta i zadatak za projektovanje. Potom se pristupa izradi projektno-tehničke dokumentacije, procesu u kome uobičajeno učestvuju

ukrštanjem i preklapanjem arhitekture, scenskih i vizuelnih umetnosti, do sajt-specifik projekata i upotrebe prostora savremenog grada kao pozornice. Preuzeto sa: <https://scen.uns.ac.rs/projects/praski-kvadrjenale-2015/> Posećeno 17.11.2025.

⁴ Nacionalna sekcija, "(Ne)Moć-Odgovor(nost)", kustos Mía David; Studentska sekcija, „Proces ili šta je stvarno VAŽNO za mene“, kustoski tim: Tatjana Dadić Dinulović, Oliver Frljić, Marko Lađušić, Janko Ljumović, Sanja Maljković, Vesna Mićović, Dobrivoje Milijanović, Dejan Miljković, Dragan Stojčević

⁵ Nacionalna sekcija, „Moonshine piano“, kustos Miodrag Kuć; Studentska sekcija, „Sanjarenje“, kustoski tim: Aleksandra Pešterac, Daniela Dimitrovska Ninoslava Vičentić, Pavle Dinulović, Andrea Palašti, Pavle Stamenović, Natalija Bogdanović

⁶ Bijenale scenskog dizajna je manifestacija koju su osnovali JUSTAT – OISTAT centar Jugoslavija i Muzej primenjene umetnosti u Beogradu 1997. godine. Manifestacija je obuhvatala veliku izložbu, nagrade i priznanja i niz predavanja, radionica i konferencija. Bijenale je postojalo do 2006. godine i steklo je veliki nacionalni i regionalni ugled. Preuzeto sa: <https://bisd.rs/home/> posećeno 17.11.2025.

⁷ Osnovne linije ove manifestacije kao svojevrzne platforme kao mesta povezivanja i razmene ideja u oblasti scenskog dizajna odnose se profesionalno ali i studentsko delovanje i podrazumevali su raznolike programske segmente: glavnu izložbu, međunarodni simpozijum, studentski bijenale, omladinski bijenale, dečiji bijenale, *Collab* projekat, Tvorci magije... <https://bisd.rs/home/> Posećeno 17.11.2025.

⁸ Programske celine podrazumevala su Međunarodnu naučno-stručnu konferenciju, Studentski bijenale scenskog dizajna. – Stubi 2, i specijalan program SENA – Južноевропски & severno afrički OISTAT scenografski forum i festival. <https://scen.uns.ac.rs/projects/biennial-of-scene-design-2024/> posećeno 17.11.2025.

⁹ Scenlab vrtić predstavlja ciklus kreativnih radionica za decu uzrasta od 6 do 10 godina, koje su organizovane redovno nedeljom, jednom mesečno, a ideja je da deca kroz igru naprave prve korake u svet arhitekture, pozorišta i umetnosti. Godišnji ciklus često prate i izložbe, na kojima deca uključena u radionice imaju priliku da prikažu stečene veštine. Radionice vodi dr um. Dragana Pilipović zajedno sa studentima. Preuzeto sa: <https://scen.uns.ac.rs/projects/scenlab-vrtic/> Posećeno 17.11.2025.

¹⁰ Program čine kreativne i stručne radionice iz domena pozorišta, vizuelnih umetnosti, arhitekture i tehnologije, namenjene zainteresovanim srednjoškolcima, a često i studentima. Realizuju se u okviru redovnog [SCENlab programa](https://scen.uns.ac.rs/projects/radionice-za-srednjoskolce-scenlabu-i-naputu/) jednom mesečno, tokom školske godine, a često naši nastavnici ove radionice drže u srednjim školama u drugim gradovima, kao i u okviru raznih festivala i kulturnih događaja. Radionice koordinira dr Tatjana Babić. Preuzeto sa: <https://scen.uns.ac.rs/projects/radionice-za-srednjoskolce-scenlabu-i-naputu/> Posećeno: 17.11.2025.

inženjeri različitih struka pri čemu je neophodno da se, posebno u određenim oblastima, podrazumeva poznavanje tehnoloških i funkcionalnih specifičnosti - npr. u domenu termotehnike – u kontekstu ventilacije, grejanja i hlađenja, disipacije na pozornicama; potom dinamičkih promena pozornice i pokretnih uređaja na pozornici i iznad nje koji služe za realizaciju scenskih promena (donji i gornji postroj sistema scenske mehanike), projektovanje sistema scenske rasvete, sistema ozvučenja i video sistema. Zbog toga se u procesima projektovanja objekata za izvođenje događaja teži formiranju timova u kome učestvuju inženjeri sa iskustvom u ovoj oblasti, što omogućava formiranje zajedničkog projektantskog pristupa i međusobno razumevanju. Važno je napomenuti da kvalitet i uspešnost, mogli bismo reći *sudbinu* jednog objekta namenjenog kulturi ne određuju samo uobičajeni procesi građenja - pristup projektovanju, kvalitet projekta i konkretni, operativni procesi koji se odnose na fizički prostor objekta i tiču se radova na izvođenju, budžeta i svih aktera uključenih u ovaj proces – projekatnata, nadzora, investitora, izvođača radova. Neophodno je poznavanje širokog interdisciplinarnog polja u kome funkcionišu institucije kulture, tj. menadžmenta, kulturnih politika i drugih *nematerijalnih procesa* koji stvaraju vrednosti koje jedna zgrada nosi.

Sva pomenuta specifična znanja na poljima scenske arhitekture i tehnologija, kao i tehničke produkcije scenskih prostora i događaja, mogu se steći na master akademskim studijama Scenska arhitektura i tehnika, koje predstavljaju spoj inženjerskih i umetničkih oblasti. Program se realizuje kroz teorijske i praktične kurseve iz dve ključne oblasti: Scenske arhitekture i tehnologije, gde se studenti upoznaju s tipologijama savremenih scenskih prostora i njihovim funkcionalno-tehnološkim zakonitostima, i stiču znanja i veštine za projektovanje i razradu scenskih objekata, prostora i događaja; i tehničke produkcije scenskih prostora i događaja, gde stiču znanja o koncipiranju, dizajnu, tehničkoj razradi i realizaciji scenskih prostora i događaja.¹¹ Ovaj program namenjen je mladim stručnjacima koji su zainteresovani za različite aspekte konceptualnih, funkcionalnih, oblikovnih, tehničko-tehnoloških svojstava spektakla. Nastavni plan je kreiran tako da omogući sticanje širokog spektra teorijskih i praktičnih znanja iz svih relevantnih oblasti u polju tehničko-tehnoloških nauka.¹² Kroz učestvovanje u različitim projektima scenske arhitekture i tehnologija, studenti, pre svega ovog master programa, ali i studenti završne godine osnovnih studija Scenska arhitekture, tehnika i dizajn, imaju priliku da steknu neposredno, praktično iskustvo u promišljanju i projektovanju scenskih objekata i prostora i koncipiranju scenskih tehničko-tehnoloških sistema.

Kroz različite projekte scenskih objekata i tehnologija, studenti su imali prilike da steknu praktične veštine i upoznaju se sa realnim profesionalnim okruženjem, zakonskom regulativom i važećim normativima i standardima u ovom polju. Najvažniji projekti u kojima su studenti učestvovali su sledeći:

Projekat rekonstrukcije *Народног позоришта – Народног казалишта – Népszínház* u Subotici - započet je 2007. godine, čiji radovi još uvek traju. Ova najveća investicija u kulturi u Srbiji u poslednje dve decenije predstavlja projekat složene arhitektonske forme i tehnoloških mogućnosti, sa idejom da pozorište postane generator okupljanja. U prostornom smislu, to podrazumeva sklop tri scensko-gledališna prostora, konvencionalne barokne sale i dve sale transformabilnog karaktera, sve opremljene savremenim scenskim tehničko-tehnološkim sistemima. Mlade kolegice i kolege bile su tokom prethodnih petnaest godina uključene u različite faze izrade projektno-tehničke dokumentacije, studije ali i umetničke i kulture projekte koji su pratili projektovanje i izgradnju, stičući iskustva rada u realnim profesionalnim okvirima sa mnogo ograničenja.

U okviru *Evropske prestonice kulture 2022. godine*, u okviru Scen – Centar za scenski dizajn, arhitekturu i tehnologiju Odseka za umetnost i dizajn na Departmanu za arhitekturu i urbanizam Fakulteta tehničkih nauka izrađen je **Idejno tehnološko rešenje i Idejni projekat scenske arhitekture sa dizajnom enterijera, scenske tehnike i tehnologije, prostorne akustike i medijskih sistema za *Objekat 6 i 9/10* u Kineskoj četvrti** (Omladinski kulturni distrikt), u Novom Sadu¹³. Studenti su, u svojstvu saradnika, radili na razradi osnovnog koncepta scensko-gledališnih prostora obih objekata, koji se zasnivao na fleksibilnosti i maksimalnoj iskorišćenosti potencijala zadatih prostornih okvira za programe različitih scenskih događaja kao što su pozorišne predstave, bioskop, izložbe i slično. Na ovaj način, saradnici su stekli uvid u početnu fazu projektovanja u kojoj se ravnopravno razmatra scenska arhitektura, scenske tehnologije i prostorna akustika.

Još jedan projekat realizovan u okviru *Evropske prestonice kulture 2022. godine*, jeste **Idejno tehnološko rešenje i Idejni projekat scenske arhitekture sa dizajnom enterijera, scenske tehnike i tehnologije, prostorne akustike i medijskih sistema za studijski prostor (*black box*) *Kulturne stanice Novo Naselje* u Novom Sadu**¹⁴. U ovom projektu akcenat je bio na rešenju koje omogućava multifunkcionalnost glavne sale, studijskog prostora ali i drugih prostora obuhvaćenih ovim projektom. Pored ove teme, mladi saradnici stekli su neposredan uvid u proces promišljanja i projektovanje prostora objekta kao „kulturnog centra za institucionalnu i vaninstitucionalnu scenu, kao i programe kreativnih industrija“, pri čemu je *black box* sala posmatrana kao programsko-funkcionalno jezgro objekta, sa jasnom hijerarhijom izmenjivih funkcija. Takođe, stekli su uvid u rešenje tehnološkog opremanja sale i

¹¹ Preuzeto sa: <https://scen.uns.ac.rs/studijски-programi/master-studije/inzenjerski-master/> posećeno 17.11.2025.

¹² Iz Standarda 00 – Uvod, Dokumentacija za akreditaciju studijskog programa: Scenska arhitektura i tehnika, master akademske studije, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, str. 3. <https://scen.uns.ac.rs/h-content/uploads/2023/06/Akreditovani-studijски-program-MAS-Scenska-arhitektura-i-tehnika-scen.pdf> posećeno 17.11.2025.

¹³ Autori projekta scenske arhitekture: R. Dinulović, A. Pešterac, S. Milićević, R. Bošković Živanović, I. Maraš, V. Ilić, I. Miškeljin, M. Todorov, J. Atanacković Jeličić, D. Ecet, V. Savić, D. Pilipović i A. Rakić. U izradi projektne dokumentacije učestvovali su i Laboratorija za akustiku Elektrotehničkog fakulteta u Beogradu i ProControl d.o.o. iz Beograda.

¹⁴ Autori projekta scenske arhitekture: R. Dinulović, A. Pešterac, S. Milićević, R. Bošković Živanović, I. Maraš, V. Ilić, I. Miškeljin, M. Todorov, J. Atanacković Jeličić, D. Ecet, V. Savić, D. Pilipović i A. Rakić.

multimedijalnih centara kojim su predviđeni odgovarajući savremeni i fleksibilni sistemi scenske mehanike, sistema scenska rasveta i ozvučenja.

Idejnim rešenjem rekonstrukcije, nadgradnje i dogradnje objekta Kulturnog centra u Novom Pazaru¹⁵, 2022. predviđeno je nadgrađivanje postojećeg objekta Kulturnog centra Novi Pazar sa jednom etažom u okviru koje se nalaze tri programske celine: novi studijski prostor namenjen odvijanju različitih događaja, pre svega pozorišnih predstava sa pripadajućim prostorima, bioskopska sala sa kino režijom za prikazivanje filmskih projekcija, kongresa, konferencija i sličnih manifestacija, i prostori namenjeni publici – foaje, kafe, garderoba i toaleti. Saradnici na ovom projektu stekli su znanja koja se tiču tehnoloških zahteva realizacije različitih scenskih događaja, likovnosti i materijalizacije tj. uspostavljanja dijaloga sa postojećim objektom i urbanističkim kontekstom, i posebno, projektovanja u uslovima ograničenja postojećeg konstruktivnog sklopa objekta.

Idejnim projektom Doma kulture u Ravnom Selu¹⁶, 2019. planirani su radovi na rekonstrukciji, dogradnji i nadgradnji postojećeg objekta Doma kulture, u delu objekta u kome se nalazi višenamenska sala i koji je nastradao u požaru, kako bi se uspostavila dvorana koja bi odgovarala potrebama profesionalne pozorišne produkcije, organizaciji gostovanja drugih pozorišta, festivala i prikazivanju filmova. U okviru objekta predviđena je i probna sala, tj. višenamenski prostor pripremu i probe različite edukativno –umetničke sadržaje, zatim atelje – prostor namenjen funkcionisanju raznih lokalnih kulturno umetničkih društava, umetničkih i dramskih sekcija, i apartmani za gostujuće umetnike i stručnjake u toku programa koji će biti realizovani u Domu kulture. Posebnost ovog projekta ogleda se o delovanju u ruralnoj sredini i formiranju specifičnog projektantskog pristupa koji je to zahtevao, sa čime su imali prilike i da se upoznaju mladi saradnici koji su učestvovali.

3. ZAKLJUČAK

U radu su predstavljeni izabrani arhitektonski projekti koji su realizovani kao važan oblik nenastavnih procesa i poslovno-tehničke saradnje na Odseku za umetnost i dizajn Departmana za arhitekturu i urbanizam Fakulteta tehničkih nauka u Novom Sadu. Za studente i mlade saradnike, ovakvi procesi predstavljaju model učenja kroz praksu u realnim uslovima. Iako su se pokazali kao primeri dobre prakse, ovi procesi su nesistematizovani i zavise od entuzijazma pojedinaca i odluke da se realizuju pod okriljem fakulteta, dok su na prestižnim svetskim fakultetima nenastavni projekti integrisani, obavezni i strukturirani i često čine značajan deo ukupnog obrazovanja, posebno u oblastima scenske arhitekture, scenskih umetnosti i scenskih tehnologija.

Studenti kroz ovakve nenastavne procese kompletiraju postojeća znanja sa praktičnim veštinama i profesionalnim iskustvom i na taj način formiraju širok spektar kompetencija koji se odnose na stvaralački rad u okviru interdisciplinarnih projektantskih timova, razumevanje polja delovanja i važnosti različitih struka uključenih u projekte, potom vremenskih i finansijskih okvira, zakonske regulative i normativa, kao i standarda u ovom polju.

Rad na realnim projektima scenskih objekata predstavlja važan oblik nenastavnog procesa jer omogućuje sticanje praktičnih veština koje formalna nastava ne može u potpunosti da pokrije, priprema studente za rad u projektantskim biroima, povezuju univerzitet i profesionalnu praksu, razvija osećan odgovornosti, timski rad i profesionalni identitet studenata i povećava kvalitet izlaznih projekata i portfolija studenata.

4. LITERATURA

- [1] Radivoje Dinulović, Dragana Konstantinović, Miljana Zeković, *Arhitektura scenskih objekata u Republici Srbiji*, FTN, Novi Sad, 2011.
- [2] Radivoje Dinulović, Dragana Konstantinović, Miljana Zeković, *Arhitektura objekata domova kulture u Republici Srbiji*, FTN, Novi Sad, 2014.
- [3] Internet stranica <https://www.scen.uns.rs>
- [4] Internet stranica <http://www.scentec.uns.ac.rs/summary/>

¹⁵ Autori projekta: R. Bošković Živanović, dia i A. Pešterac, dia; stručni konsultant za scensku arhitekturu: Radivoje Dinulović, dia, projektant: Vladimir Savić, dia, saradnik: Maja Bogdanović, student OAS Scenska arhitektura, tehnika i dizajn

¹⁶ Autori projekta: dr Radivoje Dinulović dia, dr Romana Bošković Živanović dia i Karl Mičkei, dia; projektant saradnik: Jelena Vasiljev, studentkinja MAS Scenska arhitektura i dizajn